

บทบาทของอาจารย์มหาวิทยาลัย

คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๗ เมษายน ๒๕๖๓

เรียน อาจารย์ใหม่ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่

ผมมีความยินดีที่ได้ทราบว่า คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จะจัดให้มีการปฐมนิเทศอาจารย์ใหม่ขึ้น โดยท่านศาสตราจารย์หัวหน้าภาควิชาภูมิศาสตร์เป็นประธานเตรียมการ ท่านประธานเตรียมการ ได้มีความเมตตาติดต่อมาอย่างผมและให้เกียรติผม โดยขอให้เขียนบทความเป็นทำนองแนะนำเรื่องบทบาทของอาจารย์ในระดับมหาวิทยาลัยมาประกอบการปฐมนิเทศครั้งนี้ ผมจึงขอเขียนเป็นรูปจดหมายมาถึงท่านทั้งหลาย หวังว่าคงจะไม่เป็นที่รังเกียจทั้งในด้านท่านทั้งหลาย และในด้านท่านผู้มีหน้าที่จัดการปฐมนิเทศ

ประการแรก ผมขอแสดงความยินดีกับท่านทั้งหลายที่ได้เข้ามาเป็นอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัย อาชีพนี้เป็นอาชีพที่มีเกียรติเพียงใดและสำคัญอย่างไร ท่านทั้งหลายคงทราบดีอยู่แล้ว ถ้ายังไม่ทราบก็คงจะมีท่านผู้รู้

อธิบายให้ทราบในการประชุมนี้เทศคราวนี้ แต่ที่ผมใคร่จะขอภาวนาให้ท่านทั้งหลายเป็นพิเศษนั้น คือขอภาวนาให้คงเป็นอาจารย์ ใหม่ตลอดไปสัก ๒๐ หรือ ๓๐ ปี หรือมากกว่านั้น เพราะจากที่ผมได้ประสบมา อาจารย์เก่าอย่างขนาดผมนี้มักมีข้อเสียอยู่ ๓ อย่าง คือ (ก) ขาดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งในด้านสอนนักเรียนและในด้านที่จะปรับปรุงระบบมหาวิทยาลัยให้ดีขึ้นอยู่เสมอ (ข) เพิกเฉยต่อความก้าวหน้าของวิชาการ มีทุนอยู่เท่าใดก็มักจะสอนไปวันหนึ่ง ๆ ตามสะดวก สบาย และ (ค) ที่สำคัญที่สุดคือเคยชินต่อการมีอำนาจเหนือนักเรียน จนเกิดทิฐิมานะกล้าแข็ง ยิ่งอยู่นานยิ่งมีอาวุโสและตำแหน่งสูงขึ้นก็ยิ่งมีทิฐิหนักขึ้น จนเกิดคำพังเพยว่า “สอนใคร ๆ ไม่ยากเท่ากับสอนครูบาอาจารย์”

ด้วยเหตุฉะนี้ ผมจึงขออวยพรให้ท่านทั้งหลายคงสภาพความเป็นอาจารย์ใหม่ของท่านไว้ยั่งยืนตลอดกาลนาน

ประการที่สอง ผมขอเชิญชวนให้ท่านทั้งหลายมาร่วมพิจารณา กับผมว่า ที่รัฐบาลท่านตั้งมหาวิทยาลัยมานั้นเพื่อใครกันแน่ คำตอบที่ถูกต้องน่าจะเป็นว่า มหาวิทยาลัยตั้งมาเพื่อนักศึกษา (หรือจะเรียกวานิสิตก็ตามที) ฉะนั้นผู้ที่มีความสำคัญมากที่สุด ในมหาวิทยาลัยมิใช่อธิการบดี หรือคณบดี หรืออาจารย์ทั้งหลาย หากเป็นนักศึกษาของท่าน พวกเราครูบาอาจารย์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญพอใช้แต่ไม่สำคัญยิ่ง เรามีหน้าที่อบรมสั่งสอนนักศึกษาให้มีความประพฤติดี ให้มีวิชาความรู้สูง ให้มีความรอบรู้ในเรื่องของมนุษย์อย่างกว้างขวาง ให้รู้จักใช้เหตุผลอย่างลึกซึ้ง งานของเรา เริ่มต้นด้วยนักศึกษา และผลงานของเราวัดได้ที่นักศึกษาของเรา อันธรรมาชาติของนักศึกษาซึ่งเป็นคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวนั้น เราก็ทราบดีอยู่แล้ว เพราะเคยผ่านวัยนี้มาแล้ว เราทราบอยู่ว่า

นักศึกษาย่อมมีข้อบกพร่องต่าง ๆ ไม่ใคร่จะได้เข้าใจของครูบาอาจารย์ ที่ใจก็มี ที่เกียจคร้านก็มาก ที่สกปรกก็คงมีบ้าง บางคนก็ไว้ผมยาวติดกับสหมัยของพวกเรา บางคนนุ่งกระโปรงสั้นจนเกินงาม บางคนเอาใจใส่ในเรื่องที่เป็นโทษแก่ตนและหมู่คณะ บางคนยืวนยั่วโทโส ร้อยแปดพันอย่าง แต่ก็น่าคิดออกว่า ถ้านักศึกษาหนุ่มสาวเหล่านี้ไม่มีข้อบกพร่องต่าง ๆ นานาแล้ว เขาคงจะเรียนวิชาต่าง ๆ เองก็ได้ พวกเราคงจะไม่มีใครเขาจ้างมาให้เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นจำนวนมากถึงขนาดนี้ อีกประการหนึ่ง เรื่องบางเรื่องที่นักศึกษาปฏิบัติหรือกระทำไปก็คงเป็นเรื่องของสภามนิยม เช่น การไว้ผมหรือนุ่งกระโปรง หรือทำเสียงหนวกหูแล้วบอกว่าเป็นดนตรี เป็นต้น พวกเราเป็นครูบาอาจารย์เขา น่าจะเอาใจเขามาใส่ใจเราบ้าง ถ้าไม่หนักหนาถึงขนาดล่งละเมียดศีลธรรมแล้ว พวกเราอาจจะต้องอดทนต่อการปฏิบัติเหล่านั้น โดยหวนระลึกว่าอาจารย์ของเรา เมื่ออยู่ในวัยรุ่นเช่นนี้ก็เคยอดทนต่อเรามาแล้ว ผมเองไม่มีความสามารถที่จะชี้ให้ท่านทั้งหลายเห็นว่า กรณีอย่างใดที่ท่านควรจะต้องปฏิบัติอย่างไร เพียงแต่ขอเสนอเป็นหลักกว้าง ๆ ว่า เป็นหน้าที่ของครูบาอาจารย์ที่จะแผ่เมตตาต่อนักศึกษา เมื่อมีเมตตาเป็นพื้นฐานแล้ว แม้ถึงบทจะต้องเตือนนักศึกษาก็คงจะเตือนได้ผล ถึงบทที่จะต้องทำโทษนักศึกษาก็คงจะปฏิบัติได้ถูกต้อง พวกเราจะหลีกเลี่ยงอคติได้ง่าย และคงจะปฏิบัติหน้าที่ได้ด้วยความเที่ยงธรรมและชอบธรรม

ด้วยเหตุฉะนี้ ผมจึงขออวยพรให้ท่านทั้งหลายมีฉันทะและเมตตาจิตต่อนักศึกษาของท่านเป็นพื้นฐาน

ประการที่สาม เมื่ออาจารย์มีหน้าที่สอนนักศึกษา วิชาความรู้ที่เราจะนำมาสอนนั้นย่อมเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง วิชาความรู้ที่เราเรียน

มาได้เป็นทุนนั้นนับวันก็จะยิ่งเก่าลงไป เพราะในโลกนี้ วิชาต่าง ๆ ก็ก้าวหน้าอยู่เสมอ ฉะนั้น หากอาจารย์เองหยุดเรียน มุ่งแต่จะถ่ายวิชาทุนที่มีอยู่ให้นักศึกษา ถึงจะสอนดีสักปานใด วิชาที่จะถ่ายให้แก่นักศึกษานั้นก็ย่อมจะด้อยลงไปทุกวัน ประโยชน์ของอาจารย์นั้นก็เลยเสื่อมลงเป็นลำดับ ด้วยเหตุฉะนี้ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยจึงมีหน้าที่ความรับผิดชอบสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการศึกษาเพิ่มเติมและการวิจัยค้นคว้าหาสิ่งใหม่ในวิชาการเพิ่มขึ้นเสมอ

อนึ่ง การศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยนั้น จะขึ้นอยู่กับวาทะสิทธิ์ของอาจารย์ผู้หนึ่งผู้ใดในการบรรยายหรือการสอนก็หาไม่ได้ ความรู้ชั้นอุดมศึกษานั้นมีอยู่ทั่วจักรวาล เพราะขึ้นอยู่กับเหตุผลและสภาพการณ์ต่าง ๆ ยิ่งเป็นวิชาสังคมศาสตร์ก็ยังมีประเด็นข้อพิจารณาและข้อโต้แย้งมาก จับตัววางตายไม่ได้ถนัดอย่างวิชาวิทยาศาสตร์ (ซึ่งก็จับตัววางตายไม่ได้เหมือนกัน) ฉะนั้นการสอนของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยนั้น จะมีประโยชน์จริงก็โดยใช้วิธีแนะแนวให้นักศึกษาค้นคว้าอ่านตำราหลาย ๆ เล่ม นำเอาวิชาการในแง่และมุมต่าง ๆ มาผสมผสานกัน มิใช่เป็นการบอกคำบอกให้นักศึกษาจดแล้วบังคับให้นักศึกษาตอบสอบไล่ตามคำบอกอันศักดิ์สิทธิ์นั้น ที่สำคัญที่สุดคือความสามารถของอาจารย์ที่จะช่วยให้นักศึกษาสามารถใช้ความคิด ใช้เหตุผลของเขาเองมาประยุกต์กับทฤษฎีต่าง ๆ ของเจ้าตำราแต่ละสำนัก

ด้วยเหตุฉะนี้ ผมจึงขออวยพรให้ท่านทั้งหลายมีความอุตสาหะวิริยะหาวิชาใส่ตัวเพิ่มเติมเสมอ และมีความสามารถให้นักศึกษาใช้วิธีใช้ความคิดของเขาเองในวิชาการต่าง ๆ

ประการที่สี่ ในมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง อาจารย์และนักศึกษาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมอันเดียวกัน สังคมใดสังคมหนึ่งจะมีความเจริญ

ก้าวหน้าได้ ก็โดยอาศัยความเปลี่ยนแปลงให้สมกับกาลและเทศะ และความเปลี่ยนแปลงนั้นควรจะพอเหมาะพอดี ไม่รวดเร็วจนน่าเวียนศีรษะ ก่อให้เกิดความหย่อนเสถียรภาพขึ้น หรือไม่แน่นิ่งอยู่จนเป็นวิสัยวิญญูภาพ อันจะเป็นช่องทางให้เกิดเชื้อระเบิดขึ้นได้ หรือมิฉะนั้นก็ตกอยู่ในสภาพเน่าเปื่อยอยู่ตลอดไป

ตามความเห็นของผม ระบบที่จะอำนวยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้อย่างพอเหมาะพอดีในสังคมนั้น ได้แก่ระบบประชาธิปไตย อะไรเป็นระบบประชาธิปไตย นักสังคมศาสตร์อย่างพวกเราถกเถียงกันได้ไม่มีวันยุติ แต่ผมเห็นว่าไม่จำเป็นต้องถกเถียงกันให้แพ้ชนะ พวกเราส่วนใหญ่คงจะพอใจเพียงแต่ขอให้สมาชิกในสังคมนั้นมีเสรีภาพในการคิด ในการแสดงความคิดเห็น ในการรวบรวมกันเป็นกลุ่มเป็นสมาคม และให้ได้ใช้เสรีภาพนั้นโดยวิธีสันติและชอบธรรม

ด้วยเหตุฉะนั้น ผมจึงขออวยพรให้ท่านทั้งหลายยึดมั่นอยู่ในหลักประชาธิปไตย เพื่อนำมหาวิทยาลัยของท่านไปสู่ทางเจริญอยู่เสมอ

ประการที่ห้า มหาวิทยาลัยก็เป็นเพียงหน่วยเดียวของสังคมใหญ่ซึ่งได้แก่ เมือง จังหวัด ประเทศ และโลก มหาวิทยาลัยจะเจริญหรือเสื่อมย่อมเว้นเสียมิได้ที่จะรับความกระทบกระเทือนจากสังคมใหญ่ และในทางกลับกัน สังคมใหญ่จะเจริญก้าวหน้าได้ดีย่อมอาศัยประโยชน์จากมหาวิทยาลัย ทั้งในด้านวิชาการและด้านกำลังคนที่มีมหาวิทยาลัยผลิตให้สู่สังคมนั้น ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับท้องถิ่นและโลกภายนอก จึงเป็นเรื่องที่สำคัญ แต่ละฝ่ายต้องเกื้อกูลอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน ท่านทั้งหลายซึ่งเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยจะหมกมุ่นแต่เฉพาะในด้านทฤษฎี หรือในด้านโลกุตระธรรมอย่างเดียวมิได้ ท่านจะสอนนักศึกษาที่ดี จะวิจัยก็ดี

๑๒๖ ป่วย อึ้งภากรณ์ : กัสนะว่าด้วยการศึกษา

จะนำนักศึกษาไปในกิจกรรมต่าง ๆ ก็ดี จะดำเนินการสมาคมในหมู่
อาจารย์ก็ดี ควรจะคิดถึงประโยชน์ที่พึงจะอำนวยให้แก่สังคม
ภายนอก ทั้งที่ใกล้ชิดและที่ห่างไกลออกมาอยู่เสมอ อย่าให้เป็นจริง
ตามคำกล่าวหาตลก ๆ ที่ว่า “ผู้ที่มีความสามารถนั้นเป็นผู้ทำ ผู้ที่ไร้
ความสามารถนั้นเป็นผู้สอน” เป็นอันขาด

ด้วยเหตุฉะนี้ ผมจึงขออวยพรให้ท่านทั้งหลายสามารถ
บำเพ็ญประโยชน์ เกื้อกูลแก่สังคมนอกมหาวิทยาลัยให้เป็นที่
ประจักษ์ตลอดไป

ด้วยความปรารถนาดี
ป่วย อึ้งภากรณ์

หมายเหตุ : ข้อเขียนประกอบการปฐมนิเทศอาจารย์ใหม่ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๑๓